

Jaargang 47 n° 2

2023-2

Groeningen

voor natuur in en om de stad

Inhoudsopgave

- Van het bestuur: Hartekreet: help ons mee! 3
 Van de redactie: Kleurenspectrum 4
 IVN actief: Natuurgidsen in opleiding: veel verscheidenheid en enthousiasme 5
 Actief in de buurt: Dorp realiseert nieuwe toekomst voor gevaarlijkste bos van Groningen 7
 Natuurquiz: Welke vogel zie je? 8
 Mijn favoriete plekje: Een gigantische parktuin in Noordlaren 9
 Boekbespreking: Willem Kolvoort, *Natuurboek* 12
 Het interessante leven van... de bedwants 13
 Natuur en kunst: Ina Fekken, een pessimistische romanticus 14
 Onderzoeker aan het woord: Speuren naar het wel en wee van de Groningse akkervogels 16
 Kind en Natuur: Naar buiten met die klas! 18
 ©artoon Bert Holtkamp 19
 Vrijwilliger aan het woord: De handen uit de mouwen in het Scharlakenbos 20
 Verhalen onderweg: Op de fiets langs passages en verbindingen rond Groningen 22
 Uit de werkgroepen 24
 Jubilarissen: 25 en 40 jaar / Natuur en meer! Verslagen excursies: Stadsfossielen en Friescheveen; Vogel-
 werkgroep: Onlanden; Werkgroep Wilde planten tuinen: Plantenruildag en Onkruiden op plantenmarkt
 Activiteiten en Cursus 27
 Adressen en informatie 28

Agenda herfst 2023

De meest actuele situatie ten aanzien van de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen Haren organiseert, is te vinden op www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

- Za 1 juli Vogelwerkgroep: Excursie nachtzwaluw in Wateren
 Za 2 juli, 6 aug en 3 sept Wandeling Volkstuinencomplex Tuinwijk

Afdelingsblad *Groeningen* op papier of digitaal?

Bij onze groene organisatie IVN ontvangt meer dan een kwart *Groeningen* digitaal. Van de 469 leden/donateurs zijn dat 143 personen. Dit heeft voordelen: minder papier en dus minder belastend voor het milieu. Bovendien besparen we op deze wijze druk- en portokosten.

Ook liever *Groeningen* digitaal ontvangen in plaats van per post?
 Stuur dan een mailtje naar ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com.

Foto omslag:
 De Onlanden met op de voorgrond de Broekenweering
 Genomen op 13 okt 2011
 Foto: Koos Boertjens

Van het bestuur

Hartekreet: help ons mee!

Tijdens onze ALV bedank ik altijd al onze vrijwilligers van harte. Zonder hun inzet zou onze afdeling niet functioneren. Ditmaal deed ik dat met een knoop in mijn maag. De afgelopen periode is één ding heel duidelijk geworden: we zijn kwetsbaar omdat we geen vanzelfsprekende opvolging hebben voor de coördinatoren van de werkgroepen en evenmin in het bestuur. De mensen die er nu zitten doen dit vaak al jaren lang en worden ook een dagje ouder. Ik richt mijn hartekreet dan ook aan jullie, onze leden. Laat ik even de situatie schetsen: Het secretariaat van het dagelijks bestuur is tijdelijk overgenomen. Jullie voorzitter heeft afscheid genomen en de taken zijn tijdelijk belegd bij het bestuur en een werkgroep. Onze penningmeester zal eerdaags ook ophouden, omdat hij zijn termijnen erop heeft zitten. We hebben al eerder oproepen gedaan, maar de respons is telkens vrijwel nul. En dat is verontrustend. We hebben actieve, goed functionerende werkgroepen. Hier is de continuïteit niet in gevaar. Maar ons algemeen bestuur moet de komende tijd met kunst- en vliegwerk de officiële taken vervullen. Dat kan niet eindeloos doorgaan, want je kunt niet altijd alles op dezelfde schouders stapelen. Zonder bestuur bestaan we formeel niet. De uiterste consequentie is dat aan het eind van het verhaal de afdeling gewoon wordt opgeheven.

Je begrijpt: we hebben echt dringend nieuwe bestuursleden nodig, nu een voorzitter, een secretaris en volgend jaar een penningmeester. Mensen die zich, net als wij, met liefde voor de natuur inzetten voor onze vereniging. En het is echt hartstikke leuk om samen verantwoordelijkheid te dragen! Ik denk dat je gemiddeld 1,5 uur per week, op jaarbasis, investeren moet (meer is welkom). Oké, tel de reistijd (fiets: 2x 25 minuten) per bijeenkomst erbij op, misschien wat mailverkeer. Met je inzet houd je de afdeling overeind, en bied je een kader waarbinnen andere mensen ook die natuur kunnen leren kennen. En ja, dat doe je vrijwillig, omdat je het leuk vindt en je tijd voor iets waardevols wilt inzetten. Net als die andere vrijwilligers die ik zo zeer waardeer. Ik weet, dit is geen fijne boodschap om de zomer mee in te gaan, maar de nood is inmiddels hoog. We hebben jullie nodig, hard nodig.

Paul Kusters

ivngroningenharen@gmail.com

• Centrale Verwarming		• Dak en Zinkwerken
• Gas en Water		• Sanitair
• Elektra		• Zonne-Energie
Technische Installaties		
Rijksstraatweg 94 Haren Kieler Bocht 39 Groningen www.lanting-it.nl		☎ (050) 534 40 65 Fax (050) 534 37 57 e-mail: info@lanting-it.nl

Kleurenspectrum

De lente brengt licht en veel kleur in ons leven. Overall groene, ontlukende blaadjes en vele bloesems in de kleuren van de regenboog hebben onze omgeving opgevrolijkt. De zomer kan beginnen!

Licht kan worden opgesplitst in de kleuren: rood, oranje, geel, groen, blauw, indigo en violet. Als zonlicht door een regendruppel heen schijnt zie je deze volgorde als een regenboog. Bij de benoeming van planten en dieren zien we ze ook terug. Rode klaver, oranjetipje, gele plomp, groene specht, blauwe reiger, indigofera en viola, ons viooltje. Het spectrum is overall.

Onverwacht, hoe mensen in mijn directe omgeving elk op hun eigen wijze met natuur bezig zijn. Kunst maken van blaadjes uit Aruba: afgedrukt in geschept papier van eierdozen. Of een verzoek uitvoeren om uit Australië eetbare planten mee te nemen: de Youlk, die aboriginals als aardappel eten. Weetjes uit verre landen: nieuwsgierig zijn brengt kennis voort. Of de op het raam ontdekte bolletjes, die waarschijnlijk eitjes van de grauwe schildwants zijn. Met de hele familie de ontwikkeling van eitje via nimf tot volwassen insect volgen.

Ook veelkleurig, maar dan in ervaring, is de nieuwe NatuurGids Opleiding (in IVN-terminologie: de NGO). Een energieke groep van 33 personen, met zeer diverse achtergrond is begin 2023 gestart. Een cursusleider en drie cursisten komen in deze Groeningen aan het woord. Zij zijn anderhalf jaar intensief bezig met veel aspecten van de natuur en lopen ook stage. Alle werkgroepen zijn zodoende aangevuld met extra menskracht. Ook onze eigen redactie is versterkt met twee studenten.

Mensen komen en gaan: twee jaar geleden schreef onze goede voorzitter Paul Kusters zijn eerste bijdrage in *Groeningen*. We wisten allemaal direct: deze man houdt ontzettend van de natuur. Dat klonk door in zijn overdenkingen en kritische beschouwingen. Zoals wat er van gemeentezijde voor goeds en groens had kunnen gebeuren. Vanuit de werkgroep Stadsecologie keek hij soms met lede ogen toe en voelde zich regelmatig onmachtig. Maar tegelijkertijd toonde hij groot vertrouwen in natuurminnende mensen. Zijn geloof: samen kunnen we heel wat werk verzetten. Hij begon met zijn taken in de eerste Corona-periode. Hij sprak ons allen moed in en stapte strijdbaar voort. Helaas overviel ook hem het virus en bleef hij de gevolgen een lange tijd ervaren. Long Covid, nee niet Covid in de longen, maar de langdurige variant, waar je bekaf van wordt.

Wij begrijpen dat hij de keuze moet maken zijn energie in zijn directe omgeving te steken. Daarom neemt hij afscheid als voorzitter en roept hartstochtelijk op om mee te doen in ons bestuur. Wij bedanken hem voor zijn intense inzet en weten zeker nog van hem te horen.

Deze *Groeningen* is voor een groot deel samengesteld door de stagiaires: een ware NGO special. De luchtfoto op de voorpagina, bewonersinzet in Kolham, pessimistisch-romantische kunst, akkervogels, snoeien in Scharlakenbos in Haren, faunapassages. Maar ook een vogel-natuurquiz, boekbespreking, het leven van de bedwants, kinderen naar buiten, stadsfossielen, parktuin in Noordlaren, wilde planten en aandacht voor jubilarissen.

Hou ook onze website in de gaten voor het laatste nieuws rond activiteiten. **Naar buiten met elkaar!**

Namens de redactie,
Denise Humalda

Natuurgidsen in opleiding: veel verscheidenheid en enthousiasme

Peter Verschuren en Mathilde van Wijnen

Geen natuureducatie zonder educatoren. En dus startte het IVN al lang geleden met het opleiden van natuurgidsen. Inmiddels zijn er meer dan 60.000 afgestudeerden, van wie velen actief zijn bij het IVN of andere natuurorganisaties. Mooi dus dat er in februari een nieuwe cursus in Groningen kon starten. Animo daarvoor was er volop, maar van wie? Wie wil graag natuurgids worden? We stellen enkelen van de 33 cursisten voor, maar beginnen met een van de cursusleiders.

Geurt: enthousiasmeren

‘Een heel enthousiaste groep’, is de kwalificatie die Geurt Verweij geeft aan de aspirant natuurgidsen. Geurt is meer dan 35 jaar IVN-lid, gaf vaker cursussen, maar nooit de opleiding tot natuurgids, en gidste zelf ook vaak. In de groep die hij nu begeleidt valt hem de grote verscheidenheid op. ‘Meer jongeren en meer vrouwen dan we meestal zien en mensen met heel diverse achtergronden: de vogelaars, maar ook mensen uit de coachings- of kunstwereld die op een andere manier naar de natuur kijken. Die mix is heel leuk.’

De anderhalf jaar durende opleiding vraagt veel van de cursusleiders. Waar haalt Geurt zijn motivatie vandaan? ‘Je kunt je tijd op allerlei manieren besteden. Ik vind het heel leuk mensen enthousiast te maken voor het gidsen in de natuur en het geeft veel voldoening als je ziet hoe mensen zich ontwikkelen. Als je lang gids bent kom je vaak in dezelfde gebieden en zie je dezelfde mensen. Dat geeft mij minder voldoening dan het begeleiden van deze groep.’

Brenda: creatieve duizendpoot

Dat Brenda Stavast een kleurrijk iemand is, bewees ze in haar eerste praatje voor de groep: ze liet iedereen over de grond sluipen als een jager. Brenda bruist van de ideeën en brengt die in praktijk met haar bedrijf ‘Het wilde Wezen’. Ze organiseert wildplukwandelingen, kookworkshops, kinderkampvuren met oervaardigheden en stiltewandelingen. In haar dorp Onderdendam probeert ze aan de rand van het dorp een mooie zomerse ontmoetingsplek en moestuin voor de dorpsbewoners te realiseren. Het is een project dat om een lange adem vraagt, maar ze heeft al veel mensen van haar plannen overtuigd. Bij het gesprek met haar heeft ze allerlei lekkers van wildpluk klaar staan: paardenbloemencake, magnoliasiroop, wilde bloemen-bonbons, enz. Ze heeft kennis van geneeskrachtige kruiden en laat een kist

vol mooie flesjes zien. ‘Kruiden zijn een uitstekende hulp bij allerlei aandoeningen en kunnen het genezingsproces goed op gang brengen’. Ook is Brenda natuurgids op Schiermonnikoog, geeft ze excursies op het wad en leert ze kinderen wat er allemaal in de zee zwemt door te ‘korren’: met een net door de branding lopen en alles vangen wat er zwemt om het te bestuderen. Ze ziet het als haar missie om mensen de natuur te laten ervaren via al hun zintuigen en verder te gaan met de vragen die daar uit nieuwsgierigheid uit voortkomen. Met de natuurgidsenopleiding wil ze zich verder specialiseren en in alles wat ze al doet ‘de puntjes op de i’ zetten. Meer over haar bedrijf is te vinden op Instagram: @HetWildeWezen.

Koos: beeld- en social media-expert

Cursist Koos Boertjens is fotograaf en bekend om zijn luchtopnames vanuit een vliegtuig. Samen met Elise Venhuis heeft hij het luchtfotografie- en videobedrijf 'NoordInBeeld' dat veel grote bedrijven als opdrachtgever heeft. Koos is opgegroeid in Friesland aan de Langweerder Wielen en bracht in zijn jeugd veel tijd op het water door. Hij vaart als een van de schippers op de fluisterboot 'Raidomp' (roerdomp) waarmee excursies worden gemaakt over het Zuidlaardermeer.

Koos gaf les in computergebruik op het mbo en hbo en heeft over dat onderwerp ook boeken geschreven. Op een gegeven moment werd hij gek van het schrijven in een 'ivoren toren' en miste hij het contact met de seizoenen. Hij verruilde toen zijn kamer voor het buiten zijn. Koos is flink actief op sociale media om bij

een groter publiek aandacht te vragen voor de natuur. Voorheen waren het voornamelijk luchtopnames die hij postte, geleidelijk aan gaat het steeds meer over natuurervaringen tijdens zijn dagelijkse wandelingen. Heel saai zal dat niet zijn, want zoals Koos zelf zegt: 'Ik heb een enorme fantasie'. Met de opleiding tot natuurgids wil hij zijn kennis over de natuur vergroten en een plan realiseren om een digitale natuurgids te maken die toegankelijk is voor een grote groep mensen.

Meer over Koos is te vinden op www.noordinbeeld.nl, [linkedin.com/in/koos-boertjens-5082612](https://www.linkedin.com/in/koos-boertjens-5082612) en in het fotoboek *Groningen van Boven*.

Bepie: communicatieve boswachter

Bepie van der Sluis maakte de opmerkelijke overstap van verslaggever bij RTV-Noord naar boswachter bij Staatsbosbeheer. 'Boswachter worden leek me al jarenlang erg leuk, en dat werd ook gevoed door reportages die ik maakte met boswachters of over de natuur. Toen er een vacature kwam voor een boswachter in Oldambt en Duurswold zag ik dat als een geweldige kans en gelukkig ben ik aangenomen. Staatsbosbeheer kent boswachters beheer, boswachters ecologie en boswachters publiek. Ik behoor tot die laatste categorie en houd me bezig met communicatie, educatie en recreatie. Ik ben zeg maar de schakel tussen de mensen en de natuur van Staatsbosbeheer.' Bij haar aanstelling werd de afspraak gemaakt dat Bepie zich verder zou scholen. 'Van collega's hoorde

ik dat ze de opleiding natuurgids bij het IVN hadden gevolgd en daar heel enthousiast over waren. Ik was daarom blij dat de cursus nu in mijn woonplaats Groningen van start ging.'

De opleiding bevalt goed. 'De lesstof geeft veel achtergrond en het is leuk hoe we van elkaar leren door de specifieke kennis die cursisten hebben, bijvoorbeeld over paddenstoelen of eetbare planten.' Gevraagd naar de opmerkelijke momenten in de eerste maanden van de opleiding noemt Bepie de natuurmomenten waar elke les mee start. 'Iemand moet dan iets meenemen en daar over vertellen. Het is leuk en verrassend om te zien waar de medecursisten mee komen: een stuk van een paardenhoef bijvoorbeeld, waarbij we moesten raden wat het is. En waar ik grote bewondering voor heb, zijn de vele vrijwilligers die de cursus mogelijk maken. Geweldig zo goed als ze dat doen!'

Dorp realiseert nieuwe toekomst voor gevaarlijkste bos van Groningen

Peter Verschuren

Tientallen omwonenden bogen zich in juli 2022 op uitnodiging van Vereniging Dorpsbelangen Kolham over de toekomst van 'hun' sparrenbos. In mei '23 zijn de gevolgen niet te missen: de sparren zijn grotendeels gekapt en duizenden nieuw geplante bomen maken de omvorming zichtbaar naar het 'meest gevarieerde' bos van Groningen.

In 1990 werd een perceel landbouwgrond van 31 hectare aan de rand van Kolham beplant met sparren en populieren die na enkele tientallen jaren gekapt zouden moeten worden. Krachtadig optreden door dorpsbewoners stak daar in 2005 echter een stokje voor. Dorpsbelangen-bestuurslid Jan Willem Bos: 'Het bos bleek een schat aan bijzondere paddenstoelen te herbergen en werd ook steeds meer als wandelgebied gebruikt. Omwonenden, Dorpsbelangen, een ecooloog en een boswachter sloegen de handen ineen en kregen voor elkaar dat het bos gered werd en in beheer kwam van Dorpsbelangen. Onder andere hielden we daarvoor een enquête in het hele dorp met als uitkomst dat 95 procent van de mensen het bos wilde behouden en dat tientallen mensen daarvoor wel als vrijwilliger aan de slag wilden.'

Met z'n allen de toekomst van het bos bepalen

Plannen maken met het hele dorp

Het bos bleef gespaard, werd beter toegankelijk gemaakt en zorgvuldig onderhouden. Maar helaas bleek de combinatie van monocultuur, droogte, wind en aantasting door een kevertje, de letterzetter, dodelijk. De storm van februari 2022 gaf het laatste zetje. Bos: 'Betreden van het bos werd te gevaarlijk. Als beheerder droeg Dorpsbelangen het risico als iemand er gewond zou raken en dat wilden we niet. De keuze was toen het beheer opgeven, waarna het bos helemaal afgesloten zou worden, of aan de slag gaan met omvorming. Op een bijeenkomst in een tent bij het bos kozen we samen met heel veel dorpsbewoners voor het laatste. Een paar weken later organiseerden we een schetsavond waar we de wensen en ideeën uit het dorp inventariseerden. Daarmee gingen we aan de slag'. Een projectplan werd geschreven, subsidiegevers benaderd en uitvoerders gevonden, allemaal door vrijwilligers. En nog geen negen maanden na de tentbijeenkomst zijn de eerste 15.000 nieuwe bomen al geplant, voor een deel

Planten maar! Op de achtergrond een stukje sparrenbos dat behouden is

ook door de vrijwilligers. In totaal komen er bijna 60.000 bomen, verdeeld over niet minder dan 30 soorten. Bos: 'Staatsbosbeheer sprak vorig jaar van het gevaarlijkste bos van Groningen. Onze leuze is nu van het gevaarlijkste bos van Groningen naar het meest gevarieerde. We kiezen voor soorten die passen bij de groeiplaats en gaan voor een deel ook weer naaldbomen planten om de waarde van het gebied voor paddenstoelen te behouden. Het moet ook een bos voor de dorpsbewoners zijn: dus goed toegankelijk. Uit veiligheidsoverwegingen blijven de stukjes sparrenbos die er nog staan wel gesloten voor wandelaars.'

In Kolham is een uiterst waardevol stukje natuur (er zijn onder andere 236 soorten zwammen aangetroffen waarvan er 36 op de rode lijst van bedreigde soorten staan) gered van de kap, jarenlang zorgvuldig beheerd en een nieuwe toekomst gegeven. Allemaal door de niet aflatende en effectieve inzet van vrijwilligers. Een bijzonder voorbeeld van succesvol actief zijn in de buurt!

Foto's: Frans Kromme

Welke vogels zie je hier?

Oplossing: zie bladzijde 21.

Heb je zelf een idee voor een volgende natuurquiz? Mail het ons!

Een gigantische parktuin in Noordlaren

Denise Humalda

We ontmoeten met een groep van Natuur en meer! een getalenteerd echtpaar van rond de 80 jaar dat 1,3 ha bewoont en bewerkt. In 1985 kochten zij een oud huisje (1852) op een grondstuk aan de Zuidlaarderweg. Zij besloten een zo natuurlijk mogelijk bos achter hun huis te laten planten om daarmee de diversiteit aan dierlijk leven te vergroten. 37 jaar later staan wij daar en worden rondgeleid door John en Hanneke Videler. John is bioloog, emeritus-hoogleraar Evolutionaire Mechanica, Mariene zoölogie en Bionica, met een veelheid aan publicaties op zijn naam. Bij de HOVO (Hoger Onderwijs Voor Ouderen) ontmoette ik John als docent. Over Hanneke las ik voor het eerst op hun website. Ook zij houdt van de pen en schreef onder andere een drietal culinaire boeken. Samen hebben ze ons met enthousiasme hun heerlijkheid laten zien en ervaren.

Overal waar je kijkt is iets bijzonders te zien, gebouwd of gegroeid. Het ontwerp van de vijfhoekige piramide (die een beeld van een zwemmende vis draagt) in het midden van de kruidentuin met vijf vlakken is gebaseerd op bouwplannen van stekelhuidigen en symboliseert hun band met het leven in zee. De vijftaligheid komt in de natuur bij dieren en planten veel voor. John zegt daarover: "Ik probeer te begrijpen waarom die vorm aantrekkelijk is. Ik maak daarom objecten (kruidentuin, verhoogd platform voor

munus
vergroent op niveau
daken · muren · en meer

Triple duurzaam met Munus

Groendak
Zorgt o.a. voor biodiversiteit, schonere lucht, isolatie. En verlengt de levensduur van de dakbedekking.

Zonnepanelen
Wek je eigen groene stroom op en verlaag je energierekening en de CO2 uitstoot.

Waterberging
Vang regenwater op door het plaatsen van een groendak of een regenton. Hiermee kun je het riool ontlasten.

Ben je al duurzaam, maar wil je meer? Wij helpen je naar dubbel of triple duurzaam!

munusvergroent.nl of bel 06 448 55 779

uitzicht, sieraden, kandelaars, vazen, ooievaarsnest, rozenpiramide) in die vorm. Ik ben er nog niet achter waarom die vorm zo vaak geëvolueerd is.” Een zwaardvis wacht op een lijf dat wordt gehakt uit de stam van een hazelaar.

In 1986 plantten zij 2000 boompjes op 0,3 ha: zomereiken, hazelaars, ruwe berken, zwarte elzen, lijsterbes, boskriek, vuilboom, sleedoorn, hondsroos, vlier, Europese vogelkers. Robinia's en een meidoornhaag volgden later. Wildgroei als hulst, wilg, esdoorn, pruim, paardenkastanje, Kaukasische vleugelnoot en naaldbomen was een bonus. In de oude Drentse wal groeien eiken, berken, iepen, els, es, krent, meidoorn, gele en witte kornoelje, olijfwilg en Gelderse roos. In de groentetuin staan kardoen en aardpeer als vaste planten naast frambozen, kruisbessen, aalbessen, zwarte bessen en Japanse wijnbessen. In de boomgaard zien we appel, kweeper, mispel, peer, pruim, perzik, vijg en walnoot. Blauwereggen, klimop, bosrank, wilde wingerd, rozen en hortensia's groeien her en der als klimplanten. Diversiteit alom: een grote zwemvijver, open plekken, een poel, uitkijpunten, een (bewoond) ooievaarsnest en een vogelkijkhut. De oudste bomen zijn de eik achter het huis, de paardenkastanje bij de voordeur en de Seedling appel naast het huis, geplant bij de bouw van het oude huis. Ze houden al die jaren soortenlijsten bij. Zo spotten ze 90 soorten vogels: van aal-scholver via kerkuil en oehoe tot zwartkop. Rond en in de vijver en de poel: vijf soorten amfibieën: twee soorten kikkers, twee soorten padden en de kleine watersalamander. In de vijver zwemmen rietvoorns (tegen de muggen) en zeelten ter bewaking van de waterkwaliteit. Zoogdieren: van aardmuis via hermelijn en vos tot wolf. Voor de ring-slang die hij in hun vijver zag, heeft John een broedhoop aangelegd, waar zij haar eieren kan leggen.

Onder de indruk van deze rondleiding sluiten we af aan de picknicktafel met taartjes en vlierboesemlimonade.

Website: johnhannekevideler.com

Het recept voor de taartjes

(Voor een taartje van 18 cm doorsnede)

Deeg: 125 g patentbloem, 50 g boter, een half ei geklopt, 70 g witte basterdsuiker, 6 g bakpoeder, snufje zout.

Vulling: 100 g moes van kweeperen, 50 g gemalen walnoten, 2 volle eetlepels honing.

Deegje maken en een nacht in de koelkast bewaren
Deeg uitrollen tot een grote plak en daarmee de vorm bedekken, gaatjes in de bodem prikken. Overhangend deeg opnieuw dun uitrollen en er stroken

van 1 cm breedte van snijden. Vulling aanbrengen en kruislings bedekken met de deegstroken. Bestrijken met ei en er suiker over strooien.
Bakken bij 190 graden, 15 minuten.

Vlierbloesemlimonadesiroop

(Het recept voor vlierbloesemlimonade is uit Hannekes boek *'Kijken, Lezen, Koken'*)

- Bloemschermen
- 1500 gram suiker per liter vocht
- 30 gram citroenzuur per liter vocht

Pluk voor de siroop op een droge, liefst zonnige dag de bloemschermen met de aangenaamste geur. Prop een glazen stopfles of weckfles er flink mee vol en vul hem met water zodat de bloemen onder staan. Doe de stop erop of dek de fles goed af met een deksel of een stuk plasticfolie. De geur mag zeker niet ontsnappen. Laat dit zo 24 uur op de vensterbank in de zon staan, bij bewolkt weer wat langer, maar in elk geval zo lang tot het water de aangename reuk heeft aangenomen. (Volgens mijn man mag het best een beetje gaan gisten!)

Zeef vervolgens de bloemen eruit en vang het water op in een maatbeker. Meet het vocht en voeg verhoudingsgewijs voldoende suiker en citroenzuur toe. Breng het geheel aan de kook. Giet de siroop, zodra deze iets afgekoeld is, in goed schoongemaakte droge flessen. Sluit ze af met een schroefdop en bewaar ze tot gebruik koel en donker.

Tip: Bloemschermen kunnen heel goed in de diepvries bewaard worden.

Boekbespreking

Edda Kammenga

Willem Kolvoort Natuurboek

Teksten Gerrit Jansen

Uitgeverij Passage Groningen

ISBN 978 90 545 416 8, 2022, € 22,50

Honderd natuurverhalen met fantastische illustraties waar ik heel blij van word.

Gerrit Jansen heeft een natuurrubriek in *De Gelderlander*. Hij vertelt in vier seizoenen wat er op dat moment in de natuur is te zien en doet dat heel toegankelijk voor een breed publiek. Willem Kolvoort (bekend van de posters bij poppodium Vera) illustreert elk verhaal op vrolijke, kunstzinnige en herkenbare wijze.

Beide mannen hebben een enorme bevoegenheid voor de alledaagse schoonheid van de natuur. Wat fijn dat ze ons er deelgenoot van maken.

De 'dwergvleermuis' krijg je alvast als voorproefje.

ZOMER

DWERGVLEERMUIS

Dwergvleermuis op mottenjacht. Onze kleinste en meest algemene vleermuis is de dwergvleermuis, *Pipistrellus pipistrellus*. De spanwijdte is 18–24 cm. Dwergvleermuizen zijn gebonden aan stedelijk gebied: ze leven in gebouwen, vooral woonhuizen. De grootste dichtheid zien we in het zuiden en oosten van ons land. Zelfs in nieuwbouwwijken kunnen we tegen de avond foeragerende dwergen zien. Tijdens de vlucht voeren ze vaak complete loopings uit. Het stuntvliegen is noodzakelijk om insecten met de vlieghuid te vangen. Vleermuizen stoten continu

echolocatiegeluiden uit, die zijn specifiek voor elke vleermuissoort. Daarmee lokaliseren ze vliegende insecten. Die sluiten ze dan in hun 'armen'. Slimme motten proberen de dans te ontspringen door zich plotseling te laten vallen! Vleermuizen kennen een winterslaap, maar dat moeten we niet al te letterlijk nemen. De winterslapers ontwaken gemiddeld om de drie weken. Tijdens het wakker worden, wordt vetweefsel verbruikt omdat de spieren actief worden. Als de buitentemperatuur het dan toelaat, wordt er ook gevoerageerd.

47

Tip: Koop of bestel online bij de plaatselijke boekhandel. Ook te leen in de bibliotheek.

Heb je zelf een goed idee voor een boekbespreking, mail dan naar de redactie: ivn groningen.redactiegroeningen@gmail.com

Het interessante leven van ... de bedwants

Denise Humalda

In een radio interview hoorde ik een onderzoekster naar insecten vertellen dat ze geïnteresseerd was in de bedwants. Ze had deze echter nog nooit zelf gezien. Voor mij een reden dit eens verder uit te zoeken.

Ectoparasiet

De bedwants (oude naam: wandluis) is een ectoparasiet. Een ectoparasiet verblijft op de oppervlakte van een lichaam. Dit insect leeft al duizenden jaren nabij en op de mens. Na de Tweede Wereldoorlog is deze wants in gematigde streken zeldzaam geworden door verbeterde woonomstandigheden. Maar sinds 1995 zijn ze bezig met terugkeer. Ze bezoeken hun gastheren 's nachts om bloed te zuigen. Ze bijten op plekken waar je lichaam het matras raakt, waardoor je rode bultjes op de huid kan krijgen. Deze lijken op muggenbulten, ze jeuken en verdwijnen na een paar weken weer. Gelukkig dragen ze geen ziektes over.

Rudimentaire vleugels

De bedwants is een kruipend insect van max 5 mm groot, roodbruin tot bruin. Net vervelde exemplaren zijn lichter. Het lichaam is breed, sterk afgeplat en op het achterlijf zijn verticale rijen haren aanwezig, waardoor de wants gestreept lijkt. Ze hebben drie paar poten en lijken op linzen of appelpitjes. Ze zijn lichtschuw en houden van warmte. Zowel volwassen bedwantsen als de jonge nimfen zijn hematofaag: ze hebben bloed nodig van warmbloedige gastheren. Volwassen exemplaren hebben rudimentaire vleugels, in de vorm van leerachtige vulsels bij hun voorpoten (soort schoudervullingen). Bedwantsen vliegen of springen niet, maar lopen des te harder.

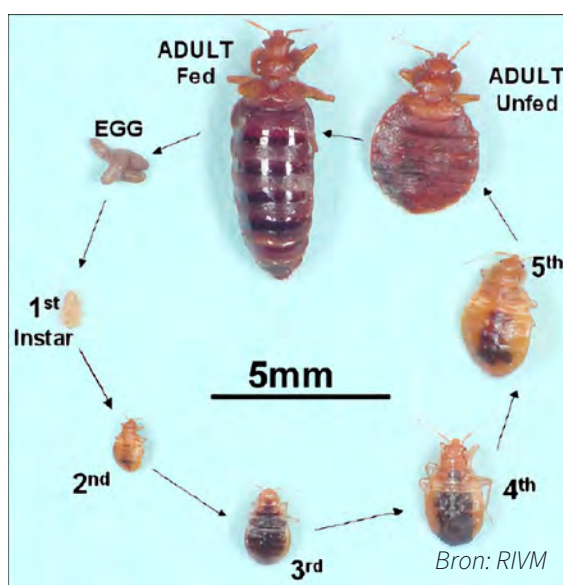

Bedwants. Foto: Pjotr.

Waar leven ze?

Je kunt ze vinden in allerlei gaten en kieren, gescheurd stucwerk, loslatend behang, tussen houten vloerplanken of in naden van een matras.

Je herkent een plaag van bedwantsen aan donkere of zwarte vlekken aan de zoom van de matras, veroorzaakt door hun poep. Ze hebben een aparte geur: naar zoete amandel of koriander.

Levenscyclus

Ze vervellen vijf keer in hun leven om de volgende stap in hun levenscyclus te nemen. Dat betekent dat ze in lengte 30–50% en in gewicht 150–200% kunnen toenemen! Volwassen bedwantsen leven 6–12 maanden en kunnen verscheidene maanden zonder eten overleven.

Waar gaan bedwantsen dood van?

Bedwantsen houden niet van extreme warmte, maar ook niet van te koude temperaturen. Het beddengoed wassen op 60 °C overleeft de wants niet. Materialen die niet warm gewassen kunnen worden, kan je een week in de diepvriezer leggen.

Een natuurlijke vijand van de bedwants is de kakkerlak, die de eitjes van de bedwants graag verorbert. Maar het lijkt geen goed idee om de bedwants met kakkerlakken in bedwang te houden.

Ina Fekken

'Een pessimistische romanticus'

Ina Fekken uit Warfhuizen
Door: Mathilde van Wijnen

Ina maakt kunst om om te kunnen gaan met de pijn over de teloorgang van de natuur.

"Het industriële productielandschap doet letterlijk pijn, gisteren nog raasde een maaimachine met grote snelheid door het monotone grasland, waarbij je je kunt afvragen of de kuikens van weidevogels of een jonge haas wel op tijd weg kunnen komen, of vermorzeld worden tussen de maaibalken"

Dit soort observaties diept ze uit, waarna een proces op gang komt wat uitmondt in een serie kunstwerken of een installatie. Het materiaal waarmee zij werkt is papier, voor het uitsnijden van de patronen gebruikt ze bijna uitsluitend de lasertechniek.

Ina is in 1992 afgestudeerd aan de academie Minerva in Groningen als autonoom beeldend kunstenaar. Vooraf aan deze studie heeft ze de Hogere Landbouwschool gedaan, met als laatste twee jaar Milieukunde. Dit is bepalend geweest voor de onderliggende thematiek in haar werk; de invloed van de mens op de natuur.

Deze belangstelling is ontstaan door fysieke ervaringen met de natuur in haar jeugd. Als plattelandskind groeide zij op tussen velerlei vormen en geuren. De opeenvolging van seizoenen werd intens beleefd. De sloot zat vol met allerlei interessants. De hoogstamboomgaard achter het huis was een paradijs.

Er was een kruidenrijk weidegebied vol met paardebloemen, boterbloemen en pinksterbloemen. Eén minpuntje: de sproeivliegtuigen die bestrijdingsmiddelen (DDT?) over de aardappelen spoten waarbij de bewoners er ook wat van mee kregen.

Hoe ons handelen consequenties heeft.

In de serie 'Pleureuses', laat ze het gebruik van veren in hoeden en kleding van de 19e eeuw zien. Het was een ware rage in de Westerse wereld om veren, delen van en zelfs complete vogels in en op hoeden te verwerken. Voor een aantal vogelsoorten heeft dit modeverschijnsel mede tot hun uitsterven geleid.

De serie 'Het opmerkelijke verdwijnen...' komt voort uit de berichten over de afname van insecten wereldwijd. Insectensoorten die op de rode lijst staan heeft ze gesneden uit een blok kalkpapier. Deze komen er in een veelvoud van nieuwe exemplaren uit tevoorschijn.

In haar kunst heeft vaak een verbinding met de actualiteit en de omgeving van de expositie. Zoals in de installatie 'Barst' over de aardgasproblematiek in de kerk van Schildwolde of een installatie van bladeren van verdwenen planten in de kerk van Noordbroek die uit een muur komen en weer door het raam verdwijnen, als een voorbode van de natuur die alles uiteindelijk weer zal overnemen.

www.inafekken.nl

Speuren naar het wel en wee van de Groningse akkervogels

Peter Verschuren

‘Ik tel niet meer zo vaak, maar voor dit gebied maak ik een uitzondering’. En op een vroege mistige ochtend in mei bewijzen onder andere twee roepende grauwe klauwieren en een paar nieuwsgierige jonge vosjes de juistheid van Raymond Klaassens keuze.

Klaassen is onderzoeker bij het Kenniscentrum Akkervogels, zijn telgebied de Westeresch bij Veele in Westerwolde. ‘We zijn hier bezig met een pilot natuurinclusieve landbouw. Het gebied is eigendom van Staatsbosbeheer en wij kunnen aangeven hoe we de grond ingericht en gebruikt willen zien. Voor de boeren wordt de pacht prijs verlaagd, zodat ze er een normaal inkomen uit kunnen halen.’

Op de es is de historische verkaveling met kleine akkers gedeeltelijk teruggebracht, wordt geen drijf- of kunstmest gebruikt, ligt een deel braak en wordt een variatie aan gewassen verbouwd. De resultaten zijn zichtbaar. Klaassen: ‘Ons onderzoek laat zien dat

Grauwe kiekendief (*Circus pygargus*).
Foto: Saxifraga | Martin Mollet.

het aantal insecten enorm is toegenomen sinds de nulmeting in 2018 en dat er ook heel wat meer vogels zijn.’ Op de telochtend in mei worden 80 akkervogels gezien of gehoord, verdeeld over 17 soorten. Vooral grasmus en roodborsttapuit tonen hun aanwezigheid. Wat de onderzoekers tegenvalt en ook deze ochtend bevestigt, is het geringe aantal veldleeuweriken en gele kwikstaarten. ‘Dat zijn uitgesproken akkerbroeders en we hadden bij hen een duidelijke groei in aantallen verwacht. Die is er niet. Maar misschien zijn we te ongeduldig en komt de toename nog.’

Kiekendieven, kwikstaarten en leeuweriken

Het Kenniscentrum Akkervogels is begin jaren negentig gestart als Werkgroep Grauwe Kiekendief met als doel de bescherming van de kiekendief, die door de meerjarige braaklegging van landbouwgrond ineens opdook in het Groningse akkergebied. Het taakveld van het kenniscentrum omvat inmiddels de ecologie van het hele akkerbouwsysteem, maar de kiekendievenbescherming is een belangrijke poot gebleven. ‘We zoeken de nesten en plaatsen er kooien omheen. Daardoor is het broedsucces erg groot en gaat het goed met de grauwe kiekendief in Groningen. Het aantal broedparen fluctueert met de muizenstand maar laat nog steeds een stijgende lijn zien.’ Een verrassing voor de onderzoekers was het paartje steppenkiekendieven dat in 2017 tot broeden kwam en vier jongen kreeg. Ook opvallend: een van die jongen

hielp vorig jaar een paar bruine kiekendieven bij het grootbrengen van hun kroost: hij bracht prooien aan en hielp mee het nest te verdedigen.

Onderzoek en advisering zijn andere taken van het kenniscentrum. 'Voor het ministerie van LNV doen we bijvoorbeeld onderzoek naar de ecologie van de gele kwikstaarten en veldleeuweriken. We kijken hoe ze het doen in de verschillende landschappen en bij de verschillende natuurmaatregelen. Wat is het effect van het aanleggen van akkerranden, natuurinclusieve landbouw of het zaaien van andere gewassen op het aantal nesten en broedsucces? Gele kwikstaarten weten zich redelijk te handhaven in de Groningse akkers terwijl het met de leeuweriken nog altijd bergafwaarts gaat. We zien dat de kwikstaart na een eerste nest in de wintertarwe een tweede nest in een aardappelveld heeft en dan nog steeds beschut zit. Leeuweriken broeden niet tussen de aardappelplanten. Hun tweede nest maken ze in grasland en daar worden ze stevast weggemaaid.'

Wat kost natuurvriendelijke landbouw?

De onderzoekers van het kenniscentrum werken veel samen met boeren. Klaassen ervaart dat als erg inspirerend. 'Ze denken heel praktisch en hebben vaak goede ideeën. Boeren weten wel dat het voor de grond beter is als ze andere gewassen telen die ook goed zijn voor de vogels, maar zitten klem in het systeem. Aardappels leveren meer op dan luzerne en zeker in de Veenkoloniën is het voor de boeren

echt geen vetpot. We zijn aan het uitrekenen wat de kosten zijn van natuurinclusieve landbouw. Een eerste schatting is dat de opbrengstvermindering varieert van 10 procent in goede jaren tot 30 procent in slechte jaren. Voor een boer is dat te veel. De regering zou daarom een keuze moeten maken van 'dit soort landbouw willen we hebben' en daar dan ook de financiële mogelijkheden voor moeten scheppen.' Zie je dat ook gebeuren? 'Het moet. Op de huidige manier doorgaan met de reguliere landbouw zadelt de samenleving op met veel hogere kosten.'

Naar buiten met die klas!

IVN'er Ingeborg Ross maakt kinderen op een basisschool enthousiast voor alles wat leeft, groeit en bloeit. In *Groeningen* deelt ze haar ervaringen met ons.

Het IVN heeft leuke (les)suggesties voor activiteiten met kinderen. Ook andere natuurorganisaties bieden allerlei inspirerende ideeën aan. Ik maak daar dankbaar gebruik van.

Sinds drie jaar mag ik groepen van Samenwerkingschool Meeroevers in Meerstad mee naar buiten nemen om ze wat te leren over de natuur. Nou ja, natuur in de breedste zin van het woord: planten, bomen, dieren in de directe omgeving van de school. Gelukkig ligt deze school aan de rand van de wijk, naast zowel een meer als een wild veld. En er staat vlakbij een uitkijktoren!

Inmiddels heb ik in de gang van de groepen 5 en 6 twee kastplanken mogen vullen met boeken, zoekkaarten, loeppotjes en allerlei andere materialen.

Slak op glas (Foto: W. Soppe)

Op de uitkijktoren (Foto: J. Heitmeijer)

Zodra ik een klas inkom, word ik bestormd met enthousiaste verhalen over wat de kinderen hebben gezien in de tuin, op het water, in het bos, of ergens anders. Ik kreeg ook een keer enthousiast een glazen pot met een enorme spin in mijn handen geduwd. Dan keert de rust terug en begin ik de les: binnen geef ik wat informatie over het onderwerp en leg ik ze de opdracht uit. Daarna vertrekken we naar buiten. We hebben inmiddels van alles gedaan! We hebben bomen uitgebreid onderzocht en Boompaspoorten gemaakt. Aan de hand van zoekkaarten probeerden de kinderen te bepalen bij welke boom ze stonden. Dat bleek nog niet zo eenvoudig. De vragen werden soms anders opgevat (Naam van de boom: "Bertha"!). De hoogtes van de verschillende bomen moesten natuurlijk ook berekend worden. Daarover heeft het IVN op Youtube een leuk filmpje met uitleg gezet, heel handig. We hebben kleine kriebelbeestjes gezocht en bestudeerd in loeppotjes. Wat waren er veel verschillende en wat zagen ze er interessant uit. En schuifelende slakken aan de onderkant van een glasplaat bekijken was ook boeiend. We hebben vogels gespot (en geteld!) op het water, in de lucht, op het land. Natuurlijk ook vanaf de uitkijktoren. We genoten van baltende futen en schrokken van vechtende meerkoeten.

Is het weer er echt niet naar om buiten te vertoeven, dan verzin ik een natuurlesje voor binnen. Overigens is er dan altijd wel één kind dat vindt dat we best die regen en storm in kunnen ('we zijn niet van suiker, juf'), maar daar kleven toch iets te veel praktische bezwaren aan. Binnen hebben de kinderen bosmonsters met klei, takken en ander materiaal uit de natuur en bladerbeestjes van herfstbladeren gemaakt. En ze hebben heel serieus, met de tong uit de mond, gewerkt aan het zo goed mogelijk natekenen en inkleuren van vogels en de wereld van de bodemdieren.

De kinderen hebben intussen allerlei zoekkaarten leren hanteren en komen zo spelenderwijs achter de diversiteit van al die flora en fauna.

Kortom, ik heb de tijd van mijn leven op deze school en ik hoop dit nog heel lang te mogen doen. Ik heb nog zoveel plannen: stoeplantjes beschrijven, bloeiende plantjes in de velden ontdekken, een hele grote mandala maken met natuurlijke materialen, slootjesdieren opvissen en bewonderen, enz.

Tips voor buitenlessen vind je op www.ivn.nl/buitenlesdag, www.natuurwijs.nl, www.ndegroningen.nl en www.vogelbescherming.nl.

Zoekplaten gebruiken (Foto: J. Heitmeijer)

Het boek 'Alle kinderen naar buiten!' van Marieke Dijkman en Jasper de Rooter, een uitgave van het KNNV is ook een aanrader.

De handen uit de mouwen in het Scharlakenbos

Mathilde van Wijnen en Edda Kammenga

Het Scharlakenbos in Haren is een uniek stuk natuur achter zwembad Scharlakenhof, waar je heerlijk kunt wandelen. Om te voorkomen dat de paden ontoegankelijk worden en de bramen alles overnemen helpt een groep vrijwilligers de gemeente bij het noodzakelijke onderhoud.

Astrid van der Werf is één van de vrijwilligers, ze geeft ons een rondleiding door het bos.

Wat doe jij als vrijwilliger in het Scharlakenbos?

‘We doen hier allerlei klussen, zoals bramenstruiken verwijderen in de voorheen lege stukken in het bos, zodat de open ruimte terug komt. Op dit moment trekken we de reuzenbalsemien uit de grond, het is een invasieve exoot die andere planten overwoekert.’

We zien de enorme woekering van de bramenstruiken, ook in de stukken die er nu open bij liggen. Astrid vertelt dat de vrijwilligers niet alles weg kunnen halen. ‘De gemeente heeft een werkplan gemaakt en heeft met ons tijdens een rondwandeling door het bos besproken wat wij konden en wilden doen. Per week overleggen we wat we die ochtend gaan doen.’

‘Onze ploeg bestaat uit acht personen, in leeftijd variërend van 30 tot 74 jaar, we komen 1x per twee weken op vrijdagochtend bij elkaar. Er zijn zowel lichte als zwaardere klussen, dus je doet wat bij je past. De gemeente zorgt voor handschoenen en gereedschap. We hebben een gezellige groep met altijd lekkere koffie en meestal een koekje erbij.’

Wat verderop zien we weer wat resultaten van hun werk. ‘Dit is een statige hoofdlaan, die was erg overwoekerd, dus we hebben hier flink gesnoeid en de oorspronkelijke zichtlijnen teruggebracht. Van de takken hebben we takkenrillen gemaakt. De paden kunnen heel modderig zijn, je ziet de afwateringsgeulen die we graven, zo blijft het wat droger op het pad.’

Is het Scharlakenbos echt bijzonder?

Het is een 110 jaar oud rabattenbos met loof- en naaldbomen, waar de natuur nu grotendeels haar gang mag gaan. Rabatten zijn greppels en ruggen. De ruggen zijn gemaakt met grond uit de greppels.

Deze methode wordt in de bosbouw gebruikt om droge stroken te krijgen waarop de bomen geplant worden. De greppels zorgen voor de ontwatering.

Omgevallen bomen mogen tegenwoordig blijven liggen, we zien overal kunstzinnige boomwortels. Er is een pingoruïne en het oude buitenzwembad is er ook nog. Astrid: 'We zorgen dat de baden goed zichtbaar blijven, dus hier houden we het ook open. Een tijd geleden is een deel van de zwembadranden weggehaald en is er zand gestort, zodat dieren die in het water vallen er weer uit kunnen lopen. Het is eigenlijk cultureel erfgoed, een bijzonder stuk in dit bos.'

Waarom ben je dit vrijwilligerswerk gaan doen?

Tot slot vragen we naar haar motivatie: 'Ik ben beleidsmedewerker voor het programma 'Natuur voor Elkaar' bij de provincie Overijssel. Daar zit ik veel achter het bureau, en in mijn vrije tijd ben ik dan graag buiten actief bezig. Ik heb hier de natuur om me heen, we zien reeën, horen altijd het gezang van de vogels. We zien vaak spechten en een ijsvogel, en nu vliegen er heel veel oranjetipjes. Een groot verschil dus met het kantoorwerk. Het zijn mooie ervaringen.'

Heb je ook interesse om vrijwilliger te worden in het Scharlakenbos? Je kunt altijd een keer meelopen om te kijken of het wat voor je is. Bij interesse, stuur een mailtje naar Astrid asvderf@gmail.com.

Oplossing van de Natuurquiz op bladzijde 8. Welke vogel zie je:

1. Boompieper – Het Beeld, De Onlanden
2. Reuzenster – De Held, Groningen
3. Paapje – Broekstukken, De Onlanden
4. Grauwe gors – ten noorden van Warffum
5. Draaihals – Broekenwering, De Onlanden
6. Heilige ibis – Peizerwering (Eelderdiepje), De Onlanden
7. Grutto – Polder De Oude Held, Groningen
8. Slechtvalk – Polder De Oude Held, Groningen
9. Kempshaan (man) – ten zuiden van Adorp

VERREKIJKER WINKEL.NL
Poelestraat 19 Groningen | 050-312 86 84

Meer dan 300 verschillende verrekijkers
Telescopen en statieven uit voorraad leverbaar
Warmtebeeldkijkers en outdoor tassen
Persoonlijk en specialistisch advies

SIPKES []
beeldbepalend

Op de fiets langs passages en verbindingen rond Groningen

Tekst en foto's Janny Dekker, natuurgids in opleiding

De natuur in Nederland is versnipperd: overal doorkruisen snelwegen, spoorlijnen en kanalen de leefgebieden van planten en dieren. Ook bebouwing zorgt ervoor dat natuurgebieden geïsoleerd raken van elkaar. Die versnippering vormt een bedreiging voor de biodiversiteit en de levensvatbaarheid van populaties: er is te weinig uitwisseling van genetische eigenschappen en het vermogen tot herstel na tijdelijk ongunstige omstandigheden neemt af. Gelukkig is er landelijk beleid om de versnipperd geraakte natuurgebieden weer met elkaar te verbinden via ecologische verbindingzones. Doel is te komen tot een samenhangend Natuur Netwerk Nederland (NNN). Onderdeel daarvan is het oplossen van knelpunten die ontstaan zijn door de aanleg van infrastructuur als wegen en spoorlijnen (www.ontsnippering.nl).

Ik was benieuwd wat daarvan zichtbaar is in het landschap en stapte op de fiets.

Mijn eerste stop was aan de zuidzijde van het Paterswoldsemeer waar een nieuwe verbinding gemaakt wordt tussen de Drentsche Aa en het meer. De Meerweg wordt over een brug geleid en de onder de brug is een **faunapassage**. Door het glooiende talud en de bescherming biedende stobben wordt het meergebied toegankelijk voor otter, bever, amfibieën en ringslang.

Faunapassage onder de nieuwe brug in de Meerweg

Verder fietsend naar het zuiden op het fietspad langs de A28 kom ik de faunapassage tegen onder het fietspad en de snelweg, die een verbinding mogelijk maakt tussen de Westerpolder en polder het Oosterland. Wat opvalt is de toeleiding naar de passage met rasters en scheidingswanden. Ook hier weer stobben op de plank, die kleine landzoogdieren bescherming bieden bij hun onderdoor tocht. De planken aan weerszijden zijn noodzakelijk voor otters: die zwemmen gek genoeg niet door het water bij zo'n passage, maar lopend over een plank wagen ze de tocht wel.

Faunapassage onder A28 en fietspad ter hoogte van de Witte Molen.

Van Haren fiets ik Drenthe in waar een faunapassage is aangebracht bij een stuw in het Lieversche Diep. Sinds 2018 maakt een vistrap met 14 treden het ook voor kleine trekvissen mogelijk het hoogteverschil tussen Lieversche Diep en Peizerdiep te overbruggen. De hogere treden in de oude stuw waren wel geschikt voor bijvoorbeeld de snoek en de winde, maar niet voor kleinere vissen als biermpje en riviergrondel.

Vistrap in het Lieversche Diep.

Dan met een grote omweg via Meerstad over de Ruischerbrug naar het Eemskanaal, waar een FUP is aangelegd: een Fauna Uittree Plaats. Reeën die vanaf de zuidoever het kanaal overzwommen, konden niet aan land komen door de steile oever en de beschoeiing en verdronken. Bij de uittreeplaats is de beschoeiing verwijderd, een glooiende opgang gemaakt en een opening in de vangrail.

Fauna Uittree Plaats aan het Eemskanaal

Een duik in de literatuur over faunapassages leerde mij dat er nog veel meer vormen zijn dan ik tijdens deze tocht kon bezoeken: ecoducten, boombruggen, holle bielsen. Maar: als je het weet, zie je ze. Zo bracht een fietstochtje door Drenthe mij in de buurt van Rolde. Daar is een vleermuisportaal aangebracht over de N33. Vleermuizen gebruiken echolocatie om zich te oriënteren. Die 'echo' kan een brede snelweg niet overbruggen waardoor vleermuizen te laag gaan vliegen en aangereden worden. Een dergelijk portaal kan ze helpen hun route te vinden naar de overkant. Dit had ik anders toch niet gezien.

Vleermuisportaal over de N33 ter hoogte van Rolde gezien vanaf het fietspad.

Jubilarissen

Goud ontmoet zilver

Edda Kammenga

Sommige leden en donateurs zijn al meer dan 25 jaar verbonden aan onze IVN-afdeling. Dit jaar gaan we deze trouwe mensen bedanken, te beginnen met Ernst en Kees.

Ernst Flentge kreeg in mei de gouden pin voor 40 jaar IVN-lidmaatschap opgespeld door onze voorzitter Paul Kusters. Ernst was al die jaren en nu nog zeer actief binnen IVN, o.a. binnen werkgroepen, bestuur en organisatie van de Natuurgidsenopleiding.

Kees van der Ven is 25 jaar lid en kreeg de zilveren pin uitgereikt door Ernst. Ook Kees is, samen met zijn vrouw Fronie, actief geweest in bestuur, werkgroepen en was betrokken bij wateronderwerpen.

Ernst, Kees en Fronie kennen elkaar al jaren. Reken maar dat ze bij dit bezoek veel geschiedenis hebben opgerakeld.

Ernst en Kees, hartelijk bedankt voor jullie jarenlange IVN betrokkenheid.

Natuur en meer!

300 miljoen jaar terugkijken

Jan Faber

Op donderdagmorgen 30 maart starten vijftien mensen bij het beeld van Joris en de Draak op het Martiniekerkhof voor een wandelexcursie langs fossielen in de binnenstad.

Gidsen zijn Denise Humalda en Edda Kammenga. Zij zijn eens goed in het onderwerp gedoken en hebben boekjes en geplastificeerde A4's mee over geologische tijdperken en de dieren die we kunnen tegenkomen in steen. Planten kun je ook vinden als fossiel, in leisteen bijvoorbeeld, maar in de stadse bouwmaterialen vinden we alleen dieren, ook al heet er eentje 'zeelelie'... Eerst drupt het licht, maar gaandeweg komt de zon tevoorschijn.

Het beeld van Joris en de draak is direct een voorwerp met veel fossielen, die je door de ruwe buitenkant wel even moet zoeken. Je ziet ze het best in de gepolijste delen. Dit is zandsteen, ontstaan uit aangeslibde zeebodem waarin dode dieren zijn ingesloten, ongeveer 300 miljoen jaar geleden! De schelpachtige, harde delen zijn zo bewaard gebleven en het zand is door temperatuur en druk versteend. In ondiepe stukken van zeeën zijn zo veel dierenresten terechtgekomen dat daar kalksteen gevormd is. En dan komen we gaan-

deweg nog zwart (Belgisch) hardsteen tegen, grijsgroen Anröchter zandsteen (dolomiet) en rose marmer. Denise en Edda beloven dat de fossielen steeds beter zichtbaar zullen worden, tot een 'apotheose' toe...

We lopen een erg leuke route (met erg leuke mensen, gewapend met fototoestel en een nat doekje voor een beter zicht op de oude zeedieren). We komen binnen bij Van der Velde Grote Markt (grijsgroene vloer met onder andere zeeëgels), en bij Simon Lévelt (toonbank van zwart Belgisch hardsteen met mooie koppotigen). We zien minstens drie soorten koraal: honingraat-, hoorn- en buisvormig koraal. Bij het Gerechtsgebouw aan het Guyotplein zien we erg mooi glanzend hardsteen boordevol fossielen.

Met name de zeelies vind ik intrigerend: lange 'stengels' van 'kralen', waarbij de waaivormige 'bloem' van zeepok-achtige dieren vrijwel altijd ontbreekt.

Wat moet de apotheose dan wel niet worden? ‘Gelukkig’ komt eerst op de Ossenmarkt nog even een kleine teleurstelling: de natuurstenen platen bij de voetgangerstoegang van de parkeergarage zijn verwijderd voor onderhoud. Maar dan ronden we echt spectaculair af bij de voormalige V&D aan de Grote Markt. De entree hal bestaat uit Italiaans roze marmer (van ongeveer 200 miljoen jaar oud) waarin ammonieten, sponzen en pijlinktvissen te zien zijn.

Edda vraagt een Portugese bouwvakker of hij zijn drillboor even uit wil zetten zodat we kunnen rondkijken. En wat blijkt: hij is bezig de marmeren trapleuning te ontmantelen! De glanzende marmeren platen komen in stukken in een emmer en dan in een grote container. Niks aan te hergebruiken. Als troost kijken sommigen in de grote container of er mooie stukjes marmer te vinden zijn. En anders is er voor wie nog wil een ‘bakkie troost’ bij La Place.

“Je kunt terug in de tijd kijken als je in een heldere nacht sterrenstelsels ziet waarvan het licht miljoenen jaren geleden is verzonden. Maar je kunt dus ook in de Groninger binnenstad in het zonnetje 300 miljoen jaar terugkijken!”

Blauwe flits in Friescheveen

Amy Dekker

Op donderdag 13 april gaan we met 8 vrouw en 1 man sterk op pad met Denise en Zwaan van de Werkgroep Natuur en meer! We zullen het Friescheveen ontdekken.

Helaas kunnen we niet vanaf die kant starten in verband met de aanleg van een Faunapassage die Friescheveen met het Paterswoldsemeer moet verbinden. We starten zodoende vanaf landgoed Vennebroek.

Af en toe worden we overvallen door regenbuien. Gelukkig kunnen we schuilen, een mooi moment om te luisteren naar de verhalen van de gidsen over dit gebied. Zwaan en Denise vertellen ons over de familie Camphuys, handelaren in steenkool, die hier jaren hebben gewoond. Ze kochten in 1907 Friescheveen en in 1912 Vennebroek, waar ze ook gingen wonen. Eén van de polders is naar hen vernoemd, maar is inmiddels een moerasgebied geworden. Via het huis aan het water waar ‘zusters’ uit het Diaconessenziekenhuis in hun vrije tijd verbleven, lopen we naar de vogelkijkhut. De eersten zien nog net de blauwe flits van de ijsvogel die wegscheert over het water.

Intussen zien we paddenstoelen, waaronder de voorjaarspronkridder, en allerlei planten zoals speenkruid, pinksterbloemen, pitrus, scherpe zegge, riet, hondsdraf en kleine veldkers. Een oeroude appelboom staat bijna in bloei, de zaadjes zijn waarschijnlijk afkomstig van de vuilstort van

de stad Groningen. Camphuys had om deze vuilstort verzocht, het was zijn manier om net na 1900 de dijk te verhogen. Restanten van ketels, potten, pannen en scherven liggen nog her en der verspreid.

Het mooie van deze tijd van het jaar is dat je de in elkaar overlopende tinten van grijs, groen, geel en bruin mooi kunt zien in een bomen- of struikenrij. Wanneer de zon de overkant van de vogelkijkhut beschijnt, is dat een sfeervol plaatje.

We hebben ons goed vermaakt met elkaar en genoten van deze mooie omgeving.

Informatie over de Faunapassage kun je vinden via: www.prolander.nl

Vogelwerkgroep

Op naar de Blauwborst Boulevard

Susan Boot, stagiaire Natuurgidsenopleiding.

In de regen staan we deze woensdagochtend in mei te wachten op de deelnemers van de Vogelexcursie in De Onlanden, die door de Vogelwerkgroep in het kader van de Vogelweek (Vogelbescherming) wordt aangeboden.

Ik loop stage bij de Vogelwerkgroep en ben verrast als alle deelnemers de regen trotseren en de groep compleet is. Met vier gidsen vertrekken we De

Onlanden in om ons te laten verrassen door de rijkdom aan vogels die hier broeden en foerageren.

Oorsprong van De Onlanden

Aan de westzijde van de Hondsrug stromen vanaf de Drentse zandgronden de Drentsche Aa, Eelderdiëp en

Peizerdiep af naar de lager gelegen delen in Groningen.

Om bij langdurige, hevige regenval wateroverlast te voorkomen zijn De Onlanden ontwikkeld als waterberging- en natuurgebied.

Natuur in Onlanden doet het goed

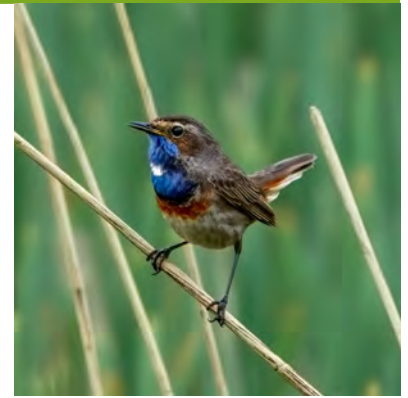
De natuur profiteert van deze nieuwe, moerasachtige natte natuur. Het voordeel van de Onlanden is dat het een groot gebied is. Vogels en dieren vinden er rust, ruimte en voldoende voedsel. Het is een walhalla voor veel vogelsoorten zoals de grote zilverreiger, het baardmannetje en de roerdomp. Met de meeuwenkolonie, watervogels, roofvogels en kieken-dieven is het een vogelgekletter van belang. Zelfs de terugkeer van otters en bevers in het gebied is succesvol.

Veel te zien én te horen

In kleine groepjes vertrekken we. Al gauw herkennen de gidsen de vogels. Niet dat ze te zien zijn, maar vooral te horen. De ervaren gidsen herkennen de rietgors en de zwartkop aan hun zang. De waterral en de roerdomp horen we die ochtend alleen, te zien krijgen we ze niet. We horen en zien veel broedende kokmeeuwen, alhoewel de vogelgriep helaas genadeloos heeft toegeslagen en veel meeuwen het leven heeft gekost. Ik leer het verschil tussen een krakeend, slobend en tafeleend en raak in vervoering door de mooie zomertaling.

KBV

In de kijker zien we een paartje geoorde futen op het nest, scheert een bruine kiekendief laag over het riet en vliegt de blauwborst voorbij. Niet voor niets heet het hier 'Blauwborst Boulevard'.

Ik maak kennis met een voor mij als onervaren vogelaar nieuw fenomeen: KBV = Klein Bruin Vogeltje. Voor mij vallen ze (nu) nog allemaal in die categorie: we zien de rietzanger, snor, grasmus, kleine karekiet, fitis en tiftjaf. Allemaal klein en bruin, de één met een witte oogstreep, de ander met een geelachtige borst. Ik hoop ze binnenkort zelf te (her)kennen. Want ik denk dat ik gegrepen ben: niet door het vogelgriepvirus, maar door het vogel-KIJKvirus.

Werkgroep Wilde planten tuinen

Ruildag in Haren

Ernst Flentge

Op zaterdagochtend 29 april vond de voorjaarsplantenruil plaats in de tuin van familie Robot in Haren.

De familie Robot is al ruim 40 jaar lid van onze werkgroep Wilde Plantentuinen. Vijftien leden bezochten de tuin om al dan niet te ruilen (lees alleen meenemen of inbrengen). Maar iedereen kwam ook om deze grote besloten tuin midden in Oosterhaar te bewonderen. De familie woont er dan ook al ruim 40 jaar en de tuin heeft zich magnifiek ontwikkeld. De vijvers, volgroeid met drieblad, wateraardbei, sphagnum, valeriaan, watermunt etc.: een lust voor het oog. Dan stukjes bos met smalle paadjes omzoomd met boshyacint, knikkend vogelmelk en nog veel meer. En dan weer fraaie kunstobjecten, terrasjes met zitjes. Alles omzoomd met struiken en volwassen bomen.

Het was weer genieten en gezellig napraten voor iedereen. En intussen overleggen we wat we als werkgroep gaan doen.

Onkruid op de plantenmarkt

Marian Bouman, stagiaire Natuurgidsenopleiding.

Op 23 april was de jaarlijkse Plantjesmarkt in de Hortus Botanicus Haren. Zoals elk jaar stonden wij (de Wilde Plantentuinen werkgroep) er ook met een kraampje vol onkruid, correctie, ongewenst kruid, deze keer opgepot uit de tuinen van Ernst, Tineke, Nynke en Renée.

Na zorgvuldig optuigen en wind- en regenbestendig maken van de kraam, konden we van start. De kraam stond vol met kleine en grotere plantjes. Ons aanbod: Maagdenpalm, Sneeuwkllokje, Donkere ooievaarsbek, Longkruid, Kruidende smeerwortel, Daslook, Driekantig look, Klokjesbloem, Boshyacint, Voorjaarszonnebloem, Bosandoorn, Struisvaren,

Glanzende ooievaarsbek, Oriëntaals komkommerkruid, Adderwortel, Duizendblad, Witte bosanemoon, Zilver-schoon, Muskuskruid, Wit/groene zegge (Japanse?), Boslook, Knikkend nagelkruid, Moerasspirea, Moerasandoorn, Kruidend zenegroen, Kaardebol en Brunel. Ziezo!

vervolg onderaan blz. 27

Excursies en cursus

Uitgebreide beschrijvingen op www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/activiteiten

Vooraankondiging Paddenstoelencursus

Eind september/begin oktober geven Ben Westerink en Gert Jan Huiskes een paddenstoelencursus van drie avonden met excursies op zondagmiddag. Heb je interesse? Hou dan onze website in de gaten!

Vogelwerkgroep

Op zoek naar de Nachtzwaluw

In het heide- en hoogveengebied van de Ganzepoel in Wateren leven onder andere houtsnippen en nachtzwaluwen.

Dwaal in de nacht schemering mee langs bosranden en heidevelden. Met een beetje geluk tref je één van de meest mysterieuze bewoners van de heide, de nachtzwaluw. Luister naar de ratelende roep of de klappende vleugels tijdens balts of geniet van zijn silhouet, als hij in vlinderachtige vlucht langs de hemel glijdt.

Wanneer: Zaterdag 1 juli

Vertrek: 20.00 uur, B.S.F. von Suttnerstraat 1, 9728 WZ Groningen (bij de AH).

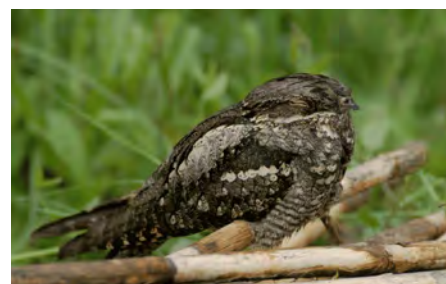
Duur: We verwachten om ongeveer 00.30 uur terug te zijn in de stad.

Kosten: De kosten voor het meerijsen zijn €7, te verrekenen met de chauffeur.

Extra informatie: Het kan verstandig zijn om DEET mee te nemen.

Opgave: asikkema@outlook.com of 06-42455681

<https://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/natuuractiviteiten/op-zoek-naar-de-nachtzwaluw/>

Zie voor de meest actuele informatie t.a.v. excursies, cursussen en overige activiteiten die IVN Groningen Haren organiseert, de website: www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren

Actieve IVN'er

Wandelingen op volkstuincomplex Tuinwijk

Tuinwijk is een volkstuincomplex aan de Helperzoom in de stad Groningen. De verrassende tocht door boeiende stadsnatuur duurt ongeveer anderhalf uur.

Wanneer: Zondag 2 juli, 6 augustus en 3 september, van 10.00 tot 11.30 uur

Waar: Start vanaf de rode banken voor de portiersloge van Tuinwijk aan de Helperzoom 8

Kosten: Geen

Opgave: bij Peter Huizenga, excursie@tuinwijk.nl onder vermelding van het aantal deelnemers

<https://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren/natuuractiviteiten/wandeling-op-volkstuincomplex-tuinwijk-2-juli/>

Het was heerlijk zonnig weer om buiten te staan en onze plantjes en een paar tweedehands boeken aan te prijzen. Aan klanten geen gebrek! Sommige kwamen wel twee of drie keer terug om iets te kopen. We waren dus best populair!

Wij maakten een praatje met klanten, vrienden en kennissen die we verwacht, en soms onverwacht, troffen. Het was een enorm gezellige dag! 's Middags regende het nog een stuk of 100 drupjes. Dat viel gelukkig mee, geen probleem. Ons 'ongewenst kruid' voor €1,- per stuk, met hier en daar een grassprietje of speenkruidblaadje, bracht een mooi zakcentje voor de werkgroep op. Op naar volgend jaar!

Adressen en informatie

IVN Groningen Haren
Korreweg 94
9715 AG Groningen
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

vacant

Secretaris

Edda Kammenga
ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Bert Bemer
ivn.groningen.fin-adm@ziggo.nl, 050-2803416
IBAN NL37 SNSB 0339 5045 36
t.n.v. IVN afd. Groningen Haren

Leden

Marjolein Centen, Maaïke Everink, Ernst Flentge,
Hiltje Kamminga, Jan van der Til en Fokke Veenstra

Ledenadministratie

Frans Kromme
ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com

Contributie/administratie

Je kunt lid worden van het IVN voor (minstens) €25,-, waarvan de helft ten goede komt aan de lokale afdeling. Als lid kun je actief worden in een werkgroep, projectgroep, de redactie van de *Groeningen* of in het afdelingsbestuur.

Leden ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en de nieuwsbrief van de afdeling, en daarnaast ook het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*.

Graag alle wijzigingen doorgeven aan onze ledenadministratie! Denk hierbij aan een verhuizing, een overschrijving naar een andere IVN-afdeling, een nieuw e-mailadres of een opzegging.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda
ivn.gh.vogelwerkgroep@gmail.com, 06-25583942

Werkgroep Wilde planten

Ernst Flentge
ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Wilde planten tuinen

Ernst Flentge
ivngroningen.wildeplantentuinen@gmail.com,
050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Jan van der Til
stadsecologie.ivngroningenharen@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Marjolein Centen
natuurkids.groningen@gmail.com

Werkgroep Natuur en meer!

Edda Kammenga
ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

IVN Consulentenschap Groningen

Postbus 6095
9702 HB Groningen
groningen@ivn.nl
050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Linda Prosé

IVN Landelijk

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
www.ivn.nl
020-6228115

Groeningen verschijnt tweemaal per jaar.

Kopij voor *Groeningen* 2024-1 vóór 1 december 2023 sturen naar:
ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com of
Grote Kruisstraat 6, 9712 TT Groningen

Redactie

Edda Kammenga
Frans Kromme (*fotografie*)
Denise Humalda (*eindredactie*)
Peter Verschuren (*stage NGO*)
Mathilde van Wijnen (*stage NGO*)

Vormgeving

Jan Faber (www.enitals.nl)

Druk & verspreiding

Editoo.nl